

ถ้าคิดจะทำวิจัย เริ่มต้นอย่างไรดี

ดร.อุทัย ดุลยเกษม *

* อดีตคณบดีสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

(บทความรับเชิญ)

ถ้าคิดจะทำวิจัย เริ่มต้นอย่างไรดี

ผมคิดว่าคำถามนี้เป็นคำถามที่ดีและสำคัญมาก เพราะคนจำนวนมาก “ไม่คิดจะทำวิจัย” ฉะนั้น จึงไม่ต้องตั้งคำถามว่า “จะเริ่มต้นอย่างไรดี”

ถ้าตอบคำถามข้างบนแบบ “กำปั้นทุบดิน” ก็จะตอบว่าการเริ่มต้นที่สำคัญมากที่สุดของการทำวิจัยก็คือ “เราอยากรู้อะไร” เพราะถ้าเราไม่อยากรู้อะไร ก็ไม่ต้องทำวิจัย แต่ข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ในวงการศึกษาคือคนจำนวนมากที่ “ทำวิจัย” มิได้ทำเพราะความอยากรู้ แต่ทำเพราะ “ความอยากได้” เช่น อยากรับปริญญา อยากรับตำแหน่งทางวิชาการ อยากรับเลื่อนตำแหน่ง อยากรับเงิน หรืออยากได้ชื่อเสียง เป็นต้น

แม้ว่าแรงผลักดันเหล่านี้ก่อให้เกิด “การวิจัย” แต่สิ่งที่ตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้คือ ผลงานวิจัยจำนวนมากไม่มีคุณค่าทางวิชาการและใช้

ประโยชน์อะไรไม่ได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือการทำงานวิจัย
ไม่มีความต่อเนื่อง เพราะเมื่อทำวิจัยเสร็จ บรรลุเป้าหมายแล้วก็ไม่ทำ
ต่อ จะมียกเว้นก็แต่การทำวิจัยเพื่อได้เงินหรือได้ชื่อเสียงที่อาจมีการ
ทำวิจัยต่อ

ถ้าจะถามต่อว่า “ถ้าเราอยากรู้อะไร” แล้ว เราต้องทำวิจัย
เสมอไปหรือไม่ คำตอบก็คือ “ไม่จำเป็นเสมอไป” เพราะเมื่อเราอยาก
รู้อะไรก็ตามเราอาจรู้ได้ในหลายวิธี เช่น

1. สอบถามผู้รู้ในเรื่องที่เราอยากรู้
2. อ่านเอกสาร ตำรา หรือผลงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่เราอยาก
รู้ซึ่งมีอยู่แล้ว
3. รู้ผ่านการปฏิบัติหรือการผ่านประสบการณ์ตรง
 ฯลฯ

แต่ถ้าเรื่องที่เราอยากรู้ **ไม่อาจหาคำตอบได้** ด้วยวิธีการต่าง ๆ
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เราจึงคิดทำวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่เราอยากรู้
เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า “**ความอยากรู้**” เป็นจุดเริ่มต้นของการทำวิจัย
และถ้าเรามีความอยากรู้อย่างต่อเนื่อง การทำวิจัยก็จะเกิดขึ้นอย่าง
ต่อเนื่องปัญหาอีกประการหนึ่งในการทำวิจัยก็คือ คนส่วนมากมีนิสัยชอบ
ของ “สำเร็จรูป” (Ready - made) ไม่ว่าจะเป็นบ้านพักอาศัย เสื้อผ้า
อาหาร ชาและกาแฟหรือ การจัดงานทุกอย่าง ดังจะเห็นได้จากการ
ซื้อบ้านจัดสรร การซื้อคอนโดประเภทตกแต่งเสร็จเรียบร้อย (Fully
Furnished) การซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปตามห้างร้าน การซื้ออาหารสำเร็จ
รูปทั้งอาหารถุงและอาหารกระป๋อง กาแฟสำเร็จรูป การจัดงานที่
Organizer จัดให้ทุกอย่าง เป็นต้น โดยที่ตัวเราเองไม่ต้องทำอะไร
จ่ายแต่เงินอย่างเดียว ยิ่งถ้าไม่ต้องจ่ายเงิน ได้มาฟรี ๆ ยิ่งดี ผู้ที่ติดนิสัย
อย่างนี้จะไม่ชอบทำวิจัย เพราะการทำวิจัยต้อง “ออกแรง” ด้วยตนเอง

มากและใช้เวลานานพอสมควร แถมในช่วงการทำงานวิจัยเป็นช่วงเวลา
เวลาที่ “เปล่าเปลี่ยวและโดดเดี่ยว” มากที่สุดด้วย หรือกล่าวอีกอย่าง
หนึ่งก็คือ “งานวิจัยที่ดี” ไม่มีสำเร็จรูป

การ “ออกแรง” สำหรับการทำให้วิจัย เริ่มตั้งแต่

1. การช่างสังเกตว่ามีอะไรเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งอาจเป็นจุดเกิด
ความอยากรู้ของเรา
2. การอ่านอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจจะพบกับประเด็นบางอย่าง
ที่เราเกิดอยากรู้
3. เมื่อเราอยากรู้แล้ว เรายังต้องคิดอีกว่าสิ่งที่เราอยากรู้ นั้น มี
“คำตอบ” อยู่แล้วหรือยัง ด้วยการสนทนาไต่ถามผู้รู้ หรือด้วยการอ่าน
เอกสารต่าง ๆ อย่างทั่วถึง
4. ต้องลงมือเขียน Research Proposal ในกรณีที่ต้องการ
ขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการหรือต้องการขอทุนสนับสนุน
5. ต้องลงมือปรับปรุงแก้ไข Research Proposal ตามข้อเสนอ
แนะของผู้อ่านภายนอก
6. ต้องลงมือเก็บรวบรวมข้อมูล ในหลาย ๆ กรณีต้องลงเก็บ
ข้อมูลในพื้นที่ที่อาจมีเครื่องอำนวยความสะดวกหรืออาจมีความเสี่ยง
7. ต้องลงมือบันทึกข้อมูลซึ่งหลาย ๆ กรณีมีจำนวนมากและ
ใช้เวลานาน
8. ต้องลงมือวิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้องวิธี ไม่ว่าจะวิเคราะห์
โดยวิธีการทางสถิติหรือการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีอื่น ๆ
9. ในหลาย ๆ กรณีเราไม่มีความรู้พอในการวิเคราะห์ข้อมูล
เช่น ไม่มีความรู้ทางสถิติมากพอ หรือทำการวิเคราะห์ด้วยระบบ
คอมพิวเตอร์ไม่เป็น เราต้องพึ่งพาผู้อื่นอีกต่างหาก
10. ต้องลงมือเขียนรายงานการวิจัย

11. ในบางกรณีต้องมีการปรับปรุงแก้ไขการเขียนรายงานการวิจัยตามข้อเสนอแนะของกรรมการหรือผู้อ่านภายนอก

12. ในกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรให้ทุนอาจมีงานเพิ่มอีกในด้านการทำบัญชีและการเงิน

ที่กล่าวมานี้เห็นได้ชัดว่าผู้ทำวิจัยต้อง “ออกแรง” มากทีเดียว และช่วงระยะเวลาที่ใช้ก็นานพอสมควร คนที่ชอบของ “สำเร็จรูป” จะทำวิจัยได้อย่างไรเล่า เพราะฉะนั้นลองถามตัวเองและตอบคำถามกับตัวเองอย่างซื่อสัตย์ว่าเราชอบของ “สำเร็จรูป” หรือไม่มากนักน้อยเพียงใด

เริ่มต้นอย่างไรดี

สำหรับนักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัยและคณาจารย์ จุดเริ่มต้นของการคิดจะทำวิจัยอาจมีขั้นตอน ดังนี้

1. อ่านหนังสือหรือรายงานการวิจัยในสาขาวิชาของตนเองให้มากที่สุดและพยายามดูว่าจากหนังสือหรือรายงานวิจัยที่เราอ่านมามากมายนั้นมีเรื่องอะไรที่เราสนใจเป็นพิเศษ เรื่องที่เราสนใจอาจเป็นเรื่องกว้างๆ ก็ได้ เช่น ถ้าเราอยู่ในวงการการศึกษาหรือทำงานด้านการบริหารการศึกษา เมื่อเราอ่านหนังสือและรายงานการวิจัยมากมาย เราพบว่าสถานศึกษาบางแห่งมีผลการจัดการศึกษาดีมาก ไม่ว่าจะพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหรือการได้รับรางวัลในด้านอื่น ๆ เช่น การกีฬา การดนตรี งานศิลปะหรือสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ในขณะที่บางสถานศึกษาในระดับเดียวกันมีผลการจัดการศึกษาอ่อนมาก ในเกือบทุกด้าน เราอาจอยากรู้ว่า “มันเป็นเพราะอะไร” ถ้าเราเกิดความอยากรู้แบบนี้ขึ้นโอกาสที่เราจะทำวิจัยเกิดขึ้นแล้ว หรือถ้าเราอยู่ในวงการธุรกิจ เราอ่านหนังสือและรายงานวิจัยจำนวนมากและพบว่า ห้าง

บางห้างมีความก้าวหน้ามากขยายสาขามากมายและทำกำไรได้มาก ในขณะที่ห้างบางห้างมีแต่ปิดสาขาลงเรื่อย ๆ และไม่มีกำไรจนในที่สุดต้องขายกิจการทิ้ง ๆ ที่ขายสินค้าประเภทเดียวกัน เราไม่อยากจะรู้บ้างหรือว่า “มันเป็นเพราะอะไร” ถ้าเราอยากรู้ โอกาสในการคิดทำวิจัยก็เริ่มต้นขึ้นแล้ว

2. ติดตาม ลังเกต ทั้งจากของจริงหรือตามข่าวต่าง ๆ ก็ได้ โดยเฉพาะในสาขาที่เราสนใจหรือคุ้นเคย เช่น สมมุติว่าเราอยู่ในแวดวงมหาวิทยาลัย เราอ่านข่าวได้รับรู้ว่ามหาวิทยาลัยเอกชนจำนวนมาก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเอกชนในกรุงเทพฯ ได้กำไรจากการจัดการศึกษาปีละหลายร้อยหลายพันล้านบาท ในขณะที่มหาวิทยาลัยของรัฐซึ่งใช้เงินภาษีอากรประชาชนจำนวนมากอ้างว่ามีเงินไม่พอใช้ เรียกร้องเอาจากรัฐมากขึ้นเรื่อย ๆ อ้างเหตุผลต่าง ๆ นานา ทั้ง ๆ ที่คุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยของรัฐก็ได้ดีกว่าของเอกชนแต่อย่างใด เราอาจจะอยากรู้ว่า “มันเป็นเพราะอะไร” และต้องการทำวิจัยต่อไป หรือในอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งมีการกล่าวอ้างว่า ถ้ามหาวิทยาลัยของรัฐเปลี่ยนสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแล้วคุณภาพการจัดการศึกษาจะดีขึ้น งานวิจัยจะมากขึ้นและมีคุณภาพดีขึ้น ฯลฯ จึงต้องจ้างคณาจารย์ด้วยเงินค่าจ้างที่สูงกว่ามหาวิทยาลัยของรัฐ ปัจจุบันนี้มีมหาวิทยาลัยที่อยู่ในกำกับของรัฐจำนวน 14 แห่งแล้ว ไม่อยากจะรู้บ้างหรือว่าที่อ้างกันว่าจัดการศึกษาให้มีคุณภาพที่ดีกว่า มีงานวิจัยเพิ่มขึ้นหรือมีคุณภาพดีกว่า มีความเป็นจริงหรือไม่ อย่างไร ฯลฯ

หรือถ้าเราอยู่ในวงการธุรกิจ เราได้รับการบอกกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่าและอ่านจากตำราก็บอกเช่นกันว่า การจัดการสมัยใหม่แบบตะวันตก (Western/Modern Management) มีประสิทธิภาพมาก เป็นเหตุให้เกิดการเปิดสอนวิชา Business Management และ Public

Management กันทั่วโลก และมีมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษที่มักอ้างกันว่าคุณภาพการเรียนการสอนในสาขาวิชานี้เป็นเยี่ยมที่สุดในโลก เช่น Harvard Business School หรือ London Business School เป็นต้น

แต่เมื่อเราติดตามข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์ก็กลับพบว่า บริษัทใหญ่ ๆ ของอเมริกาและอังกฤษซึ่งบริหารโดยนักบริหารมืออาชีพที่สำเร็จการศึกษามาจากสถาบันดังกล่าวกลับขาดทุนล้มจมปิดกิจการกันมากมาย และประเทศสหรัฐอเมริกาเองซึ่งเป็นเจ้าดำเนินการบริหารสมัยใหม่กลับเป็นหนี้สูงที่สุดในโลก เราไม่อยากจะรู้บ้างหรือว่า “มันเป็นเพราะอะไร”

3. การเอาใจใส่ติดตามสถานการณ์ต่าง ๆ ภายในสังคมของเรา ภายในชุมชนของเรา ภายในแวดวงอาชีพของเรา ทั้งเรื่องเล็กเรื่องใหญ่ เราจะเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นมากมายและสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นบางเรื่องบางราวอาจจะกระตุ้นให้เราเกิดความอยากรู้ ซึ่งอาจจะอยากรู้โดยทั่วไปหรืออยากรู้เพื่อเป้าหมายอยากมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาก็ได้ เช่น จากการติดตามสถานการณ์รอบ ๆ ตัวเราอาจรู้ว่า ครูไทยซึ่งมีเงินเดือนเฉลี่ยเดือนละไม่ต่ำกว่า 2 หมื่นบาท ทำไมเป็นหนี้สหกรณ์ออมทรัพย์หรือเป็นหนี้ธนาคารพาณิชย์เป็นจำนวนมากมาย หรือจากการติดตามสถานการณ์รอบ ๆ ตัวเราอาจทราบว่าย ในชุมชนชนบทไทยมีกลุ่มสัจจะออมทรัพย์จำนวนมาก และในขณะเดียวกันก็มีกองทุนหมู่บ้านของราชการ และยังทราบอีกว่าการบริหารกองทุนหมู่บ้านของราชการไม่ได้ผลแต่การบริหารกองทุนสัจจะออมทรัพย์ของชาวบ้านได้ผลดี เราไม่อยากจะรู้บ้างหรือว่า “เป็นเพราะอะไร ” หรือถ้าเราติดตามข่าวทางโทรทัศน์และทางหน้าหนังสือพิมพ์ เราจะเห็นว่าความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มขึ้นทุกวัน แต่ในขณะเดียวกันในจังหวัดสตูลซึ่งมี

ประชากรเป็นมุสลิมสูงถึงร้อยละ 80 กลับไม่มีปัญหาอะไร เราไม่ยอมรับบ้างหรือว่า “เป็นเพราะอะไร”

4. อ่านรายงานการวิจัยในสาขาวิชาที่ตัวเองสนใจก็เป็นอีกทางหนึ่งที่อาจจะก่อให้เกิดความอยากรู้ เพราะงานวิจัยที่มีคุณภาพดีส่วนมากในบทหลัง ๆ ของรายงานการวิจัยจะมีการเสนอแนะให้มีการทำวิจัยต่อเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนั้น ๆ พร้อมทั้งแสดงเหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงควรทำวิจัยต่อ ถ้าเราอ่านแล้วมีความสนใจหรือมีความมั่นใจในเหตุผลเหล่านั้น เราก็อาจทำวิจัยต่อไปได้ แนวทางนี้เป็นแนวทางที่ง่ายที่สุด เพราะไม่ต้องคิดประเด็นการวิจัยเอง

ทั้งหมดเหล่านี้ล้วนเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการทำวิจัย

งานขั้นต่อไปเมื่อเราได้ประเด็นที่เราสนใจอยากรู้แล้ว จะทำให้เกิดพลังในการทำงานขั้นต่อไป ดังนั้นจึงต้องรู้ว่าหลังจากขั้นตอนแรกแล้วผู้ที่คิดจะทำวิจัยต้องทำอะไรต่อไป ซึ่งมีดังนี้

1. การตั้งโจทย์หรือการตั้งคำถามการวิจัย (Research Question Formulation)

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่**สำคัญที่สุด**ของกระบวนการทำวิจัย มีคนจำนวนมากเข้าใจผิดคิดว่า วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) สำคัญกว่า ซึ่งไม่เป็นความจริง

โจทย์หรือคำถามการวิจัย**สำคัญที่สุด**ของกระบวนการทำวิจัยก็เพราะว่า **โจทย์หรือคำถามการวิจัยคือสิ่งที่เราอยากรู้คำตอบนั่นเอง** ถ้าเราตั้งโจทย์หรือตั้งคำถามผิดหรือไม่ตรงประเด็นที่เราอยากรู้ เราก็จะไม่ได้คำตอบที่เราอยากรู้ เป็นประเภทที่เรียกว่า You get the **right answer to the wrong question** นั่นเอง

เพราะฉะนั้นการตั้งโจทย์หรือคำถามการวิจัยจึง**สำคัญมาก** และ

มีการทำผิดกันมากที่สุดในการทำวิจัยของนักศึกษา(และของคณาจารย์)

ประเภทหรือลักษณะของคำถามการวิจัย

การตั้งโจทย์หรือการตั้งคำถามการวิจัยในทุกสาขาวิชา มีอยู่ 2 ประเภทหรือลักษณะ คือ

1. คำถามการวิจัยหรือโจทย์การวิจัยที่**ต้องการหาคำตอบประเภทที่เป็นรายละเอียดของสิ่งที่เราอยากรู้** เช่น มีชวานาในตำบลเชียงดาวกี่คนที่ เป็นหนี้ในปัจจุบัน และแต่ละคนเป็นหนี้คนละเท่าไร เป็นหนี้ในระบบหรือเป็นหนี้นอกระบบและสหกรณ์ หรือชวานาที่เป็นหนี้มีที่นาของตนเองหรือเช่าที่นาผู้อื่น หรือชวานาที่เป็นหนี้ทำนาในพื้นที่นาไร่ หรืออายุเฉลี่ยของชวานาที่เป็นหนี้เป็นเท่าไร หรือชวานาที่เป็นหนี้ทำนาครั้งเดียวหรือมากกว่าหนึ่งครั้ง หรือชวานาที่เป็นหนี้ใช้ปุ๋ยเคมีหรือใช้ปุ๋ยชีวภาพ ฯลฯ เราต้องการรายละเอียดแค่ไหน เราก็ตั้งคำถามครอบคลุมแค่นั้น

ความครอบคลุมของคำถามการวิจัยหรือโจทย์การวิจัยเราเรียกว่า “ขอบเขต” ของการวิจัย (Scope of Research) โดยปกติแล้ว “ขอบเขต” การวิจัยมีอยู่ 3 ด้าน คือ 1. พื้นที่ที่ทำวิจัย 2. ประชาชนที่เป็นเป้าหมายการทำวิจัย และ 3. ช่วงเวลาที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น ดังในกรณีตัวอย่างนี้ เราอยากรู้ถึงการเป็นหนี้สินของชวานา (ประชาชน) ในตำบลเชียงดาว (พื้นที่) ในปัจจุบันนี้ (ช่วงเวลา) โดยมีรายละเอียดต่าง ๆ ซึ่งก็เป็น “ขอบเขต” ของคำถามการวิจัยแต่ละครั้ง เพราะในการทำวิจัย เราอาจจะถามคำถามเพียงบางด้านก็ได้ตามที่เรอยากรู้ เช่น เราอาจจะไม่ถามว่าชวานาในตำบลเชียงดาวที่เป็นหนี้สินใช้ปุ๋ยประเภทไหนก็ได้ หรือเราอาจจะไม่ถามอายุของชวานาที่เป็นหนี้สินก็ได้ เป็นต้น

2. คำถามการวิจัยหรือโจทย์การวิจัยที่ต้องการหาคำตอบประเภทที่เป็นสาเหตุ ซึ่งช่วยอธิบายให้เราเข้าใจว่าสิ่งที่เราอยากรู้นั้นมันเป็นเพราะอะไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เช่น เมื่อเราสังเกตหรือรับรู้ ว่าชานวนาในตำบลเชียงดาวเป็นหนี้ (ไม่ว่าจะเป็นหนี้ ธกส. หรือเป็นหนี้ธนาคารก็ตาม) เราอยากรู้ว่า “เพราะอะไร” หรือ “มันมีสาเหตุมาจากอะไร”

การวิจัยที่ตั้งคำถามการวิจัยหรือการตั้งโจทย์วิจัยประเภทนี้ทำยากกว่าการตั้งโจทย์หรือคำถามการวิจัยแบบที่ 1 เพราะต้องมีการ “พิสูจน์” หรือ “ยืนยัน” ด้วย “หลักฐาน” ที่หนักแน่นเชื่อถือได้ วิธี “พิสูจน์” อาจใช้วิธีการทางสถิติหรือใช้วิธีการอื่น ๆ ที่เป็นที่ยอมรับกันในวงวิชาการก็ได้ทั้งสองวิธี

การตั้งโจทย์หรือการตั้งคำถามการวิจัยที่ชัดเจน ตรงประเด็น กับสิ่งที่เราอยากรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องแรกที่สุดที่ผู้คิดจะทำวิจัยต้องพิจารณาให้มาก

2. การเลือกวิธีวิทยาการวิจัย (Selection of Research Methodology)

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology) เป็นทั้งวิธีมองโลกหรือมองสรรพสิ่งในโลกของนักวิจัยและเป็นทั้งเครื่องมือในการทำวิจัย แต่คนจำนวนมากเข้าใจผิดคิดว่าวิธีวิทยาการวิจัยเป็นเพียงเครื่องมือด้านเทคนิควิธี (Methods) ในการทำวิจัยเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้การทำวิจัยจำนวนมากผิดไปจากความเป็นจริง เมื่อนักวิจัยไม่ตรงกับความ เป็นจริงเสียแล้ว ผลงานวิจัยจะมีคุณค่าอย่างไรกันเล่า วิธีมองโลกหรือมองสรรพสิ่งในโลกของนักวิจัยนี้ส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อพื้นฐานในบางสิ่งบางอย่างที่ไม่ว่า “พิสูจน์” ได้ง่ายนักหรือพิสูจน์ไม่ได้

เลย เช่น คนจำนวนมากเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ถูกจัดระบบไว้แล้วแบบเดียวกับระบบสุริยะจักรวาล หรือทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามขั้นตอนของมันชนิดตายตัว ดังกรณี เกิด แก่ เจ็บ ตาย ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด หรือเชื่อว่าความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นตรง (Linear relationship)

ในขณะที่คนจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกนี้บางอย่างอาจถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบ แต่ก็มีสรรพสิ่งอีกจำนวนมากที่ไม่มีการจัดระบบไว้ตายตัว แต่เป็นไปตามเงื่อนไขเชิงบริบท กล่าวคือสามารถเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเดินตามระบบ และเชื่อว่าความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในโลกมีทั้งที่เป็นเส้นตรงและมีทั้งที่ไม่เป็นเส้นตรง เป็นต้น เพราะฉะนั้นเราไม่อาจใช้เครื่องมือชนิดเดียวกันมาวัดความสัมพันธ์ได้กับทุกสิ่งทุกอย่าง หรือกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงก็คือการวัดความสัมพันธ์ของบางสิ่งบางอย่างไม่สามารถใช้เครื่องมือทางสถิติได้ เพราะเครื่องมือสถิติตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นตรง แต่ความสัมพันธ์ของหลายสิ่งหลายอย่างในโลกนี้ไม่เป็นเส้นตรง กล่าวคืออาจเป็นความสัมพันธ์แบบที่เป็นเส้นโค้งก็ได้ เป็นเส้นหยักก็ได้ เป็นความสัมพันธ์แบบซิกแซ็กก็ได้ เป็นต้น

รายละเอียดภายใต้ “วิธีวิทยาการวิจัย”

ภายใต้หัวข้อ “วิธีวิทยาการวิจัย” มีรายละเอียดอยู่หลายประการ เช่น

1. การทำ “กรอบแนวคิด” (Conceptual Framework) หรือการ “ตั้งข้อสมมุติฐาน” (Hypotheses) (วิธีการมองโลก)
2. การออกแบบการวิจัย (Research Design)

3. การวัดตัวแปรเชิงปริมาณ (ถ้าเลือกวิธีวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ) (Operationalization of Variables)
4. การระบุแหล่งข้อมูล (Sources of Data)
5. วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล (Data Collection Methods)
6. วิธีการบันทึกข้อมูล (Data Recording Methods)
7. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis Methods)

ความรู้และความชำนาญในสิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับคุณภาพของผลงานวิจัย เพราะถึงแม้ว่าโจทย์หรือคำถามการวิจัยจะดี มาก แต่ถ้าการมองโลกหรือเทคนิควิธีการทำวิจัยไม่ดีหรือผิดพลาด คำตอบที่ได้ก็เชื่อถือไม่ได้มีบางประเด็นที่ไม่ค่อยนำมาพูดกันมากนักทั้ง ๆ ที่มีความสำคัญมาก คือ “ความน่าเชื่อถือของข้อมูล” ต้องเข้าใจว่า “ความน่าเชื่อถือของผลงานวิจัย” หรือ “คุณค่าของผลงานวิจัย” ขึ้นอยู่กับ “ความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้” และ “ความน่าเชื่อถือของข้อมูล” ขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือของ “แหล่งข้อมูล” (Sources of Data) และ “วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล” (Data Collection Methods)

นักวิจัยหรือที่ปรึกษางานวิจัยจำนวนมากคิดว่า ถ้าใช้วิธีการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนและทันสมัย โดยเฉพาะวิธีการทางสถิติขั้นสูงเช่น Multiple Regression Analysis หรือ Path Analysis หรืออื่นๆ แล้ว ผลงานวิจัยชิ้นนั้นจะมีความน่าเชื่อถือ ขอบอกเลยว่า **คิดผิดอย่างมาก**

เพราะเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลแม้จะดีวิเศษอย่างไร แต่ถ้านำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่เชื่อถือไม่ได้ ผลลัพธ์ที่ออกมาก็ย่อมเชื่อถือไม่ได้ เพราะเครื่องคอมพิวเตอร์หรือโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ไม่สามารถทำให้ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือเปลี่ยนเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้

เพราะฉะนั้นนักวิจัยต้องพิจารณาให้รอบคอบพิถีพิถันว่าข้อมูล

ที่นักวิจัยต้องการเก็บรวบรวมนั้น ควรเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากที่สุด เช่น สมมุติว่านักวิจัยต้องการข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนหนี้สินของครัวเรือนชาวนา นักวิจัยต้องพิจารณาก่อนว่าควรจะไปรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลใดที่น่าเชื่อถือมากที่สุด เช่น จากหัวหน้าครัวเรือน หรือจากสมาชิกในครัวเรือน หรือจากธนาคารเกษตรและสหกรณ์ หรือจากกองทุนหมู่บ้าน หรือจากนายทุนเงินกู้นอกระบบในชุมชน หรือแหล่งข้อมูลอื่นๆ

ประเด็นต่อมาคือ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งมีความสำคัญมากต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะถ้านักวิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ไม่เหมาะสมกับแหล่งข้อมูล ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้อาจไม่น่าเชื่อถือ นักวิจัยต้องพิจารณาให้รอบคอบถี่ถ้วนว่าวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลชนิดใดจะเหมาะสมกับแหล่งข้อมูลและประเภทข้อมูล มิใช่ถือเอาความสะดวกหรือถือเอาความชอบส่วนตัวมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น บางคนชอบใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) บางคนชอบเก็บและรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) บางคนชอบเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม (Focused Group) หรือ บางคนชอบเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต (Observation) บางคนชอบเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการถ่ายภาพหรือถ่ายวิดีโอ บางคนชอบเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการอ่านเอกสาร เป็นต้น

วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูลเหล่านี้ใช้ได้ทั้งสิ้น แต่วิธีใดเหมาะกับข้อมูลประเภทใดและเหมาะกับแหล่งข้อมูลประเภทใด นักวิจัยต้องพิจารณาให้มาก

ประเด็นต่อมาที่ไม่ค่อยพูดกันมากนัก คือการ “บันทึกข้อมูล” (Data recording) ที่ไม่มีการพูดกันมากก็เพราะนักวิจัยส่วนมากชอบใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ซึ่งถือว่ามีกระบวนการบันทึกข้อมูล

เสร็จสิ้นอยู่ในแบบสอบถามแล้ว

แต่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธีที่นักวิจัยต้องบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง เช่น การบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การบันทึกข้อมูลจากการสังเกต การบันทึกข้อมูลจากการอ่านเอกสาร เป็นต้น

ความสามารถในการ “จับประเด็น” เป็นทักษะที่สำคัญมากที่นักวิจัยต้องพัฒนา เพราะถ้าหาก “จับประเด็น” ไม่ได้ การบันทึกข้อมูลด้วยการเขียนอาจผิดได้มากหรือไม่ก็จดบันทึกสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องต่อการตอบคำถามการวิจัยไปมากมาย

มีนักวิจัยบางคนคิดว่าจะเป็นการสะดวกและดีกว่า ถ้าบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือจากการสนทนากลุ่มด้วยเครื่องบันทึกเสียงขบอกว่า แม้ว่าการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงมีความสะดวกและเก็บข้อมูลในรายละเอียดได้ดี แต่มีสิ่งที่ควรพึงระวังมากเช่นเดียวกัน เพราะการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงอาจจะทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่ต้องการพูดความจริงในบางเรื่อง และที่สำคัญการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียงเมื่อถึงเวลานำข้อมูลมาวิเคราะห์จะเสียเวลาถ่ายทอดข้อมูลออกมาวิเคราะห์มากเพราะฉะนั้นประเด็นเหล่านี้ นักวิจัยต้องพึงระมัดระวังให้มาก

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้ คือ **การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)** เพราะขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ยากสำหรับนักวิจัยจำนวนมาก นักวิจัยที่จำเป็นต้องใช้วิธีวิเคราะห์ทางสถิติ ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการทางสถิติอย่างถูกต้อง มีงานวิจัยระดับปริญญาเอกจำนวนมากที่ใช้วิธีการทางสถิติที่ผิดอย่างไม่น่าเชื่อ เพราะไม่เข้าใจหลักการพื้นฐานของวิชาสถิติและไม่เข้าใจความหมายของตัวเลขทางสถิติ เช่น ไม่เข้าใจว่าการใช้วิธีวิเคราะห์ด้วยสถิตินั้น

ตัวเลขที่นำมาวิเคราะห์ต้องเป็นตัวเลขจริง (Real number) มิใช่ตัวเลขสมมุติ (Assigned number) เพราะตัวเลขจริงเท่านั้นที่สามารถหาค่าเฉลี่ย (mean) ได้ และในการวิเคราะห์ทางสถิติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์ด้วยสถิติวิเคราะห์ (Differential statistics) ต้องใช้ค่า Grand Mean เป็นตัววิเคราะห์ นอกจากนี้การวัดตัวแปรที่ไม่เหมือนกัน เช่น การวัดตัวแปรแบบ Interval Scale กับ การวัดตัวแปรแบบ Nominal Scale ย่อมใช้วิธีการทางสถิติที่วิเคราะห์ต่างกัน

บางคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าการออกแบบการวิจัยที่ต่างกันมีผลต่อการเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยสถิติที่ต่างกัน

บางรายยังไม่เข้าใจแม้แต่ความแตกต่างระหว่างประชากร (Population) กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ในวิชาสถิติ และแหล่งข้อมูล (Sources of Data) ด้วยซ้ำ

ความไม่รู้ไม่เข้าใจในเรื่องเหล่านี้ทำให้นักวิจัยจำนวนมากไม่มีคุณค่าทางวิชาการเอาเลย ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องพูดว่าคำตอบที่เจ้าตัวยากรู้นั้นก็ก็เป็นคำตอบที่ผิดอย่างน่าเสียดาย

ในกรณีที่วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยไม่ใช้วิธีการทางสถิติ แต่ใช้วิธีการอย่างอื่น เช่น วิธีการที่เรียกว่า Interpretative Understanding (การวิเคราะห์และตีความอย่างมีความรู้และเข้าใจในบริบทของสิ่งที่ทำวิจัย) ยิ่งยากขึ้นไปอีกเพราะนักวิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจในบริบทด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านอื่นๆของพื้นที่การทำวิจัยอย่างดีและถูกต้องชัดเจน นักวิจัยจำนวนมากลงไปทำวิจัยในชุมชนต่างสังคมและต่างวัฒนธรรม แต่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในระบบสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ มีการวิเคราะห์ตีความข้อมูลผิดพลาดมากมายมาากแล้ว ต้องควรระวังให้มากและต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ที่ลงทำวิจัยให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ทุกมิติ

3. การเขียนรายงานการวิจัย

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ยากอีกขั้นตอนหนึ่งของการทำวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ไม่มีทักษะในการเขียนแต่ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากการฝึกฝนให้มากขึ้น

สรุป

ที่กล่าวมาอย่างคร่าว ๆ ทั้งหมดนี้ คิดว่าน่าจะตอบคำถามที่ตั้งไว้ได้พอสมควรแล้ว แต่ถ้ายังมีคำถามหรือข้อสงสัยอื่นใดก็เชิญถามได้ครับ

